

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Anonij I.B.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕДІЙСНИМ В СУ- ДОВОМУ ПОРЯДКУ

УДК 347.624.1

Судовий порядок недійсності шлюбу, на відміну від безспірного, не є новелою у сімейному праві України, оскільки був передбачений ще Кодексом про шлюб та сім'ю, проте Сімейний Кодекс вніс у нього низку істотних змін. Так, значно розширене коло підстав недійсності шлюбу, деталізовано умови санації недійсного шлюбу, закріплена можливість визнання шлюбу недійсним після його припинення внаслідок розірвання або смерті подружжя тощо. П'ятирічна практика застосування положень Сімейного кодексу показала ефективність цього нормативно-правового акту, проте виявила і певні недоліки, які потребують висвітлення.

Проблемам правового регулювання недійсності шлюбу присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: Антокольської М.В., Борисової В.І., Панової Л.В., Соловйова О.М., Заїки Ю.О., Фурси С.Я., Ромовської З.В., Червоного Ю.С., Протопопової О.В., Рясенцева В.А. та ін.

Однак наявність ряду незачеплених проблем і необхідність пошуку відповідей на дискусійні запитання зумовили актуальність дослідження на дану тему.

Залежно від підстав недійсності шлюбу закон виділяє випадки, коли суд зобов'язаний визнати це й ті, коли він може визнати шлюб недійсним. До першої групи належать шлюби, зареєстровані без вільної згоди жінки або чоловіка та фіктивні шлюби

Відсутність вільної згоди, як правило, є результатом фізичного або психічного насильства (примусу). Фізичне насильство – це протиправний вплив на організм людини, який вчиняється проти її волі і спричиняє фізичну шкоду. Фізичне насильство можна поділити на таке, що є небезпечним для життя і здоров'я особи (заподіяння тілесного ушкодження, що спричинило розлад здоров'я або втрату працездатності; насильницькі дії, що призвели до втрати свідомості чи мали характер мордування: здушення шиї, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь) і таке, що не є небезпечним для життя і здоров'я особи (заподіяння лег-

ких тілесних ушкоджень, що не призвели до розладу здоров'я або втрати працездатності; інші насильницькі дії, що не були небезпечними для життя і здоров'я особи в момент заподіяння: нанесення ударів, побоїв, обмеження чи незаконне позбавлення волі) [7;68]

Психічне насильство в юридичній літературі визначається як протиправна, реальна погроза заподіяти особі або її родичам чи близьким фізичну, моральну або майнову шкоду для досягнення мети. Залежно від форми психічне насильство може бути: словесним, письмовим, у вигляді конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї) [7;68]

Проте, таке твердження видається надто вузьким, оскільки містить ознаки насильства лише як кримінально протиправного діяння. Адже задля того, щоб змусити жінку або чоловіка погодитись на шлюб, друга сторона може погрожувати вчинити самогубство. Ці дії теж можна вважати психічним насильством (тиском), однак вони не виражають намір особи завдати шкоди комусь, а лише собі.

Погроза – поняття, з яким тісно пов'язане психічне насильство, свого роду його складова. Погрозою називають об'єктивно виражений намір особи завдати шкоди у випадку невиконання поставлених нею вимог. Погроза виконує переважно функцію примушування і будучи специфічною формою впливу на психіку особи, тягне за собою юридичну відповідальність у випадках, передбачених законом. За найбільш небезпечні види погрози передбачена кримінальна відповідальність: погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна. Для того, щоб погроза кваліфікувалася як психічне насильство, вона повинна відповідати двом ознакам: дійсність і реальність. Реальність погрози – це здатність створити переконання у можливості її здійснення. При визначенні реальності погрози необхідно виходити з об'єктивного ставлення до неї особи, яка погрожує і суб'єктивне сприйняття її потерпілим. При цьому, як зазначають деякі автори, реальність погрози для винного не означає, що він насправді має намір виконати погрозу. Достатньо, аби він вважав, що залякування, яке він застосовує, сприймається потерпілим як таке, що цілком може бути реалізованим і спроможне примусити діяти його певним чином. Реальність погрози для потерпілого означає усвідомлення ним того, що небезпека заподіяння шкоди, якою погрожує винний, за певних обставин може стати дійсністю.[7;595]

Дійсність погрози – це доведеність її до відома потерпілого в об'єктивній формі, придатній до сприйняття.

Варто зауважити, що фізичний вплив на особу набагато легше кваліфікувати як насильство, ніж психічний. Чи можна вважати насильством

тиск з боку батьків на доньку з метою впливу на вибір обранця (бо він багатий, перспективний, з хорошою сім'єю) або з метою змусити її вийти заміж (бо вік підійшов)? Україна – держава з сильними національними традиціями і авторитет батьків є однією з них. У нас, в більшості випадків, молодь, особливо дівчата, живе з батьками і після досягнення повноліття аж до одруження (нерідко і після одруження) та залежна від них не лише морально, але й матеріально. Тому вплив батьків на рішення їх доньок чи синів не можна ігнорувати. Безумовно, шлюб укладений під батьківським тиском не можна вважати повністю добровільним. Але чи достатніми є батьківські погрози на кшталт: «ти нам більше не син», «не розмовлятиму з тобою довіку», «додому можеш не вертатися, йди собі жити куди хочеш» або навіть: «на спадок не розраховуй» для визнання такого шлюбу недійсним? На жаль, ні чинне законодавство, ні правова література відповіді не дає. Буває також, що незадовго перед весіллям наречені сваряться чи виникають інші обставини за яких бажання одружуватися зникає, але зал вже замовлено, витрачено багато грошей на підготовку, гостей запрошено, для батьків це буде ударом, та і скандалу не хочеться... Якщо сварка була поодиноким і спільне життя молодят покаже, що вони зробили правильний вибір – інцидент забудеться, а якщо ні – один з них обов'язково пригадає про небажання одружуватись. Чи буде такий шлюб недійсним? Ще частішими є випадки «вимушених» шлюбів, через вагітність нареченої. Про вільне волевиявлення тут, переважно, і не йдеться, має місце обов'язок «чесної людини». Видається, що формулювання: «шлюб, укладений без вільної згоди», є дещо розмитим і потребує певних уточнень, принаймні, окреслення меж.

Проте, дефект волі не завжди пов'язаний з насильством. Сімейний кодекс відносить до шлюбів, укладених без вільної згоди, і такі, що є результатом алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, важкого психічного розладу. Важливими є дві умови: особа повинна знаходитися в такому стані безпосередньо в момент реєстрації і особа через цей стан не може повністю розуміти значення своїх дій або керувати ними. Зрозуміло, що основним доказом факту сп'яніння чи загострення психічної хвороби є результати відповідної експертизи, яка має бути проведена у найкоротший строк (1-2 дні) після реєстрації шлюбу. Отже, якщо особа, яка уклала шлюб під впливом подавляючих волю факторів, не подбає одразу про такий доказ, позитивне для неї вирішення справи судом видається сумнівним, адже одних показів свідків часто буває недостатньо, особливо у випадку наркотичного чи токсичного сп'яніння, симптоми якого для неспеціаліста можуть пройти непоміченими.

Вважаю, що доцільніше було б віднести шлюби, укладені в результаті алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, до таких, що можуть бути визнані судом недійсними після дослідження всіх обставин справи. Суд мав би додатково дослідити цілу низку обставин: взаємовідносини між нареченими до весілля, демонстрація бажання чи небажання укласти шлюб, поведінка напередодні реєстрації шлюбу. Адже, якщо, наприклад, наречений, організувавши традиційну передвесільну «хлопчачу вечірку» вночі перед одруженням, перебував у стані алкогольного сп'яніння зранку під час реєстрації шлюбу і згодом заявив про це у позові про визнання шлюбу недійсним, у суду повинне виникнути питання: чи є у цьому разі сп'яніння ознакою дефіциту волі? Адже сама організація вечірки свідчить про те, що одружуватися він збирався? Крім того, значення має і строк подання позову – через кілька днів, місяців, років після реєстрації шлюбу. Адже до вимог про визнання шлюбу недійсним позовна давність не застосовується. Проте, чим коротший строк – тим явніше він свідчить про дефіцит волі, який мав місце при реєстрації. Особа може звернутися з відповідним позовом і через кілька років, пред'явивши доказ, що перебувала у стані сильного алкогольного сп'яніння (яке традиційно на весіллях в нас не рідкість), переслідуючи певні корисливі мотиви: правові наслідки недійсності шлюбу в частині поділу майна чи сплати аліментів на непрацездатну дружину (чоловіка) для неї вигідніші, ніж правові наслідки його розірвання. Тут матиме місце явне зловживання правом.

Фіктивним вважається шлюб, укладений жінкою та чоловіком без наміру створити сім'ю. В даному випадку йдеться про реєстрацію шлюбу з метою отримати певні пільги чи привілеї (можливість виїхати за кордон за допомогою грінкарти, отримати «прописку» тощо). Хоча в останні роки частково зникли соціально-економічні передумови існування фіктивних шлюбів, але як явище вони продовжують існувати.

Основною проблемою визнання таких шлюбів недійсними є доказова база. Позови про визнання шлюбу недійсним у зв'язку з його фіктивністю пред'являли найчастіше прокурори. Однак, як слушно зауважує З.В. Ромовська, при запереченні проти позову дружини або чоловіка, довести фіктивність шлюбу практично неможливо. [4;75] На труднощах справ про фіктивність шлюбу наголошує і Заїка Ю.О., особливо у випадку, коли один з подружжя дійсно бажав створити сім'ю, а другий, отримавши те, до чого він прагнув, докорінно змінює свою поведінку і звертається з позовом про розлучення. [6;62] Труднощі у розгляді справ про фіктивність шлюбу пов'язані і з тим, що, згідно з чинним Сімейним кодексом (ч. 2 ст. 3, ч. 1 ст. 56) подружжя не зобов'язане проживати

разом, тому їх роздільне проживання ще не свідчить про відсутність наміру створити сім'ю.

Крім того, як зазначають деякі автори, потрібно розрізняти фіктивні шлюби і шлюби, укладені з корисливих мотивів. [3;69] Такими мотивами може бути бажання дівчини отримати матеріальне забезпечення у шлюбі з бізнесменом, хлопця – зробити кар'єру за допомогою впливового батька дружини тощо. Проте, не можна погодитися з думкою Ю.С. Червоного, який відносить до шлюбів з корисливих мотивів і такі, що укладаються з метою отримати спадщину. [3;69] Адже, необхідною умовою отримання спадщини, і одночасно підставою припинення шлюбу, є смерть особи. Відповідно, молода дівчина, укладаючи шлюб з 80-річним або смертельно хворим багатієм, розраховує на його близьку смерть, тобто на швидке припинення шлюбу, тому, вважаю, що про намір створити сім'ю не йдеться. Основною ж відмінністю фіктивних шлюбів від шлюбів з розрахунку є те, що в другому випадку особа бажає створити сім'ю, оскільки матиме вигоду саме під час перебування у шлюбі. Як влучно зауважив Заїка Ю.О., хоча укладання такого шлюбу традиційно викликало осуд в суспільстві, він не може бути визнаний недійсним. [6;64]

Законодавчий імператив «шлюб визнається недійсним» означає, що у разі доведення відповідної обставини (відсутності вільної згоди на шлюб або небажання створити сім'ю), суд не має альтернативи. За вимогою позивача він змушений буде визнати шлюб недійсним. Проте, закон передбачає і можливість «санації» таких шлюбів. Згідно з ч. 3 ст. 40 СК шлюб не може бути визнаний недійсним, якщо на момент розгляду справи судом відпали обставини, що засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю.

До шлюбів, які можуть бути визнані судом недійсними за рішенням суду належать: шлюб між усиновлювачем і усиновленою ним дитиною, між двоюрідними братом та сестрою, між дядьком, тіткою і племінницею, племінником, з особою, яка приховала свою тяжку або небезпечну хворобу, з особою яка не досягла шлюбного віку і їй не було надано право на шлюб.

Основна відмінність шлюбів, які можуть бути визнані судом недійсними від попередньої групи полягає в тому, що доведення самого факту існування перешкоди до вступу у шлюб ще не є підставою для визнання його недійсним. Суд враховує цілу низку обставин: тривалість спільного життя, характер взаємин подружжя, наявність дітей, інші обставини, що мають істотне значення і на основі цього приймає рішення про визнання або невизнання такого шлюбу недійсним.

Заборона шлюбів між усиновлювачем і усиновленим належить до моральних, адже між цими особами встановлюються такі ж стосунки як між батьками та дітьми за походженням. Закон дозволяє такі шлюби лише у разі скасування усиновлення. Ст. 26 СК не передбачає можливості вступу у шлюб після визнання усиновлення недійсним, проте, видається що в даному випадку можна застосувати аналогію закону, адже скасування усиновлення тягне за собою припинення відносин між усиновлювачем і усиновленою ним дитиною, а недійсність усиновлення є підставою його анулювання і має місце з моменту його здійснення. Тобто, якщо за певних обставин, факт усиновлення був незаконним і не мав права на існування, то заборона на шлюб між такими особами не діє.

Пропозицію про заборону шлюбів між двоюрідними братом та сестрою вніс проф. Є.М. Ворожейкін, а між дядьком і племінницею, тіткою і племінником – народний депутат України В.Г. Черненко. Метою введення такої заборони є запобігання можливим вадам потомства, народженого в результаті кровозмішення, тобто турбота про здоровий генофонд нації. Хоча, стосовно шлюбів між двоюрідними братом і сестрою, ця пересторога не є до кінця виправданою, адже медиками доведено, що підвищений ризик патологій є у нащадків рідних або троюрідних брата та сестри, для двоюрідних він такий самий, як і в інших осіб, що не обтяжені родинними зв'язками. До того ж, шлюби між кузенами і кузинами мають давню історію і не сприймаються суспільством як шокуючий факт, тому цю перешкоду важко назвати і моральною.

Недійсність шлюбу з особою, яка приховала свою тяжку або небезпечну хворобу – новела Сімейного кодексу. В ст 18 КпШС містилася норма, за якою особи, які одружуються, мають бути взаємно обізнані про стан здоров'я один одного. Саме формулювання не дає можливості зрозуміти «мають бути» це право чи обов'язок? По–друге, в перелік підстав недійсності шлюбу ця стаття не увійшла. Проте, варто зазначити, що терміни «важка» і «небезпечна» хвороба є оціночними поняттями і не уточнюються чинним законодавством. Небезпечною можна вважати хворобу заразну, таку, що передається у спадок, викликає патології у потомства або унеможливає нормальне виношування плоду. Чи обов'язково ця хвороба має бути невиліковною? Яку хворобу слід вважати тяжкою? Таку, що тяжко піддається лікуванню, за якої особа потребує постійного стороннього догляду, хронічну? Відповіді на це питання закон не дає. Зрозуміло, що є перелік хвороб, таких як СНІД, онкозахвоювання, туберкульоз, зарахування яких до тяжких або небезпечних не викликає сумніву. А як бути, наприклад, з алкоголізмом? Ця хвороба, незважаючи на величезну кількість методик практично не піддається лікуванню, має

схильність до рецидивів і, безумовно, негативно впливає на потомство. Та чи буде вона підставою для визнання шлюбу недійсним? Чи можна вважати тяжкою хворобою безпліддя? Вважаю, що відповідною постановою Кабінету Міністрів України необхідно закріпити перелік хвороб, що належать до тяжких або небезпечних.

Шлюб з особою, яка не досягла шлюбного віку може бути визнаний судом недійсним, якщо їй не було надано права на шлюб. Це порушення може бути допущено як працівниками РАЦСу, так і особами, що укладають шлюб на основі підроблених документів (паспорту, рішення суду про дозвіл на шлюб). Дана норма покликана захищати інтереси неповнолітньої особи.

Проте не всі перешкоди до вступу у шлюб, визначені Сімейним кодексом, знайшли своє відображення в положеннях про порядок визнання шлюбу недійсним. Як справедливо зауважує Червоний Ю.С., у главі про недійсність шлюбу нічого не сказано про наслідки укладення шлюбу між рідною дитиною усиновлювача і усиновленою ним дитиною, а також між усиновленими дітьми, якщо зазначеним особам не було надано право на шлюб (ч. 4 ст. 26 СК). [3;70] В даному випадку доцільно застосувати аналогію закону. Незважаючи на те, що усиновлені діти виховуються як рідні брати і сестри, застосування по аналогії норми п.2 ст. 39, про абсолютну недійсність шлюбу між рідним братом і сестрою, вважаю, не є прийнятним, оскільки вищевказані особи все ж не родичі за походженням і таке правило буде занадто жорстким для них. Отже, більш правильним видається пропозиція Ю.С. Червоного застосовувати в даному випадку положення ст. 41 як до відносної перешкоди укладання шлюбу. [3;70]

Справа про недійсність шлюбу розглядається судом в порядку позовного провадження. Право на подання позову згідно закону мають наступні особи: дружина або чоловік, інші особи, права яких порушено у зв'язку з реєстрацією цього шлюбу, батьки, опікун, піклувальник дитини, опікун недієздатної особи, прокурор, орган опіки та піклування, якщо захисту потребують інтереси дитини, особи, яка визнана недієздатною або особи, дієздатність якої обмежена. Потрібно звернути увагу на деяку двозначність формулювання ст. 42, а саме застосування слова «батьки» не в контексті «батьки неповнолітньої або недієздатної особи», а в широкому розумінні. Це дозволяє тлумачити дану норму як право свекра, тестя, свекрухи або тещі втручатися в життя своєї доньки чи сина, що є порушенням ч. 5 ст. 5 і ч. 4 ст. 7 СК. Крім того, оскільки право на пред'явлення позову мають обоє з подружжя і нічого не сказано про можливість пред'явлення позову винною стороною, презю-

мується, що винна сторона має право пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. М.В. Антокольська висловлює думку, що незалежно від підстави визнання шлюбу недійсним, особа, винна в укладанні такого шлюбу, не має права на визнання його недійсним. [1;124] Такого ж погляду і Ю.С. Червоний, наголошуючи, що такий висновок відповідає ч. 9 ст. 7 СК, відповідно до якої сімейні відносини базуються на засадах добросовісності, справедливості і розумності. [3;72] Проте, не можна погодитися з його твердженням про те, що особа, винна в укладенні недійсного шлюбу, може пред'явити позов про визнання його недійсним, але не має права на задоволення такого позову. [3;72] Адже по-перше, воно не має законодавчого закріплення, по-друге, втрачається сенс подання такого позову.

Сімейний кодекс передбачає можливість санації шлюбів, що можуть визнаватися судом недійсними. Таких підстав є дві: досягнення на момент розгляду справи шлюбного віку особою, що не досягла його на момент реєстрації і не отримала права на шлюб; вагітність дружини або народження нею дитини. Характерно, що друга умова діє не для всіх видів відносно недійсних шлюбів. Так, у випадку реєстрації шлюбу з особою, що приховала свою тяжку або небезпечну хворобу, вагітність і народження дітей не є перешкодою для визнання його недійсним. З правильністю такого підходу законодавця можна посперечатися, адже в даному випадку йдеться про права та законні інтереси дитини. Чи не є ця норма порушенням принципу пріоритетності сімейного виховання дитини, закріпленого в ч.3 ст. 5 СК? Якщо хвороба одного з подружжя позначилася на потомстві, то визнання такого шлюбу недійсним, незважаючи на наявність дітей, можна обґрунтувати, хоча такий підхід є аморальним по відношенню до них, оскільки позбавляє можливості виховуватись в нормальній сім'ї. Якщо ж захворювання є тяжким, але не спадковим і не викликає патологій плоду, тоді незрозумілою є причина, за якої шлюб не матиме санації у зв'язку з народженням дітей. Не можна погодитися з твердженням З.В. Ромовської, що у випадку приховання «...захворювання на рак чи іншу тяжку хворобу... навіть народження дитини не може освятити такого шлюбу, і отже, не виключає можливості визнання його недійсним».[4;76] Вважаю, що вагітність дружини або народження нею дитини повинна бути підставою санації для усіх шлюбів, укладених з відносними перешкодами. В такому випадку подружжя, за бажанням, зможе розірвати шлюб на загальних підставах.

Важливим питанням є час санації, адже закон не дає чіткої відповіді, з якого часу шлюб, укладений з перешкодами, але визнаний судом дійсним, слід вважати санованим. В правовій літературі існують два

протилежні погляди на дану проблему. Так, одні фахівці вважають, що шлюб визнається дійсним з моменту його укладення, за винятком шлюбу, укладеного з порушенням принципу моногамії, який буде дійсним з моменту припинення попереднього шлюбу. [2;81] На думку інших, суд може прийняти рішення щодо дійсності шлюбу лише з того часу, коли обставини, що були перешкодою для укладання шлюбу відпали. [1;125]

Відповідно до ст. 43 СК, шлюб визнається недійсним незалежно від його припинення, тобто смерті дружини або чоловіка чи розірвання шлюбу.

Після смерті одного з подружжя позов про визнання шлюбу недійсним подають заінтересовані особи, тобто спадкоємці. Варто сказати, що таке право спадкоємців часто може використовуватись з корисливою метою, адже у разі визнання шлюбу недійсним, вдова або вдівець усуваються від спадкування в першій черзі і, відповідно частка інших спадкоємців першої черги за законом збільшується, а за відсутності таких, до спадкування приходять спадкоємці іншої черги. При цьому факт, що вдова або вдівець є добросовісною особою (тобто не знав і не міг знати про перешкоди до вступу у шлюб) не враховується. Вбачається, що основними підставами для ефективного оскарження спадкоємцями легітимності шлюбу є його фіктивність або укладання без вільної згоди.

Щодо визнання недійсним розірваного шлюбу, то ч. 2 ст. 43 містить таку умову: якщо шлюб розірвано за рішенням суду, позов про визнання його недійсним може бути поданий лише після скасування рішення суду про розірвання шлюбу. Як слушно зауважує С.Я. Фурса, якщо рішення суду про розірвання шлюбу вже набрало законної сили та не оскаржувалось в апеляційному порядку, то подальше його оскарження в касаційну інстанцію неможливе, оскільки ст. 324 ЦПК передбачено, що сторони та інші особи, які брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку рішення та ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку. Тобто у касаційну інстанцію можна звернутися про скасування рішення суду першої інстанції тільки за умови, що таке рішення переглядалось апеляційною інстанцією. [5;144-145] Варто погодитись з позицією автора, що у разі, якщо при розгляді справи про розірвання шлюбу особа не знала про те, що її шлюб має бути не розірвано, а визнано недійсним, потрібно застосувати п. 1 ст. 361 ЦПК щодо порядку провадження в зв'язку з нововиявленими обставинами, тобто рішення про розірвання повинно бути скасоване судом першої інстанції. Після скасування рішення про розірвання шлюбу, справу за ч. 3 ст.365 ЦПК розглядає суд за правилами, встановленими ЦПК, в тому числі ст. 31

ЦПК передбачає право позивача протягом усього часу розгляду справи змінити підставу або предмет позову, тому заявник може змінити предмет позову на визнання шлюбу недійсним, а суд повинен розглянути справу по суті та постановити рішення за зміненими позовними вимогами.[5;145]

Загалом, підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку про необхідність доопрацювання положень Сімейного кодексу про визнання шлюбу недійсним в судовому порядку. Так, уточнення потребують поняття «тяжка хвороба», «небезпечна хвороба», «психічне насильство», необхідно переглянути кваліфікацію шлюбів, зареєстрованих під впливом алкоголю, наркотичних, токсичних речовин; перелік осіб, що мають право звертатися до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним; можливість визнавати шлюб недійсним після смерті одного з подружжя. Крім того, потребують законодавчого врегулювання шлюби, укладені між усиновленими дітьми, або рідною дитиною усиновлювача і усиновленою ним дитиною.

1. Антокольская М.В. Семейное право. – М.:Юристъ, 1999. – 336с.
2. Комментарий к Семейному Кодексу Российской Федерации / Отв. Ред. И.В. Кузнецова. – М.: БЕК, 2002. – 987 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2003.- 464с.
4. Ромовська З.В. Сімейний Кодекс України: Науково-практичний коментар.- 3-тє видання переоб. і доп.- К.: Правова єдність, 2009.- 432 с.
5. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг.ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. – 1248с.
6. Сімейне право України: Підручник / За ред. Гопанчука В.С. – К.:Істина, 2002.- 365с.
7. Юридична енциклопедія: в 6 томах /Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. Енцикл., 1998- т. 4: Н – П. – 2002. – 720 с.

Апоріу І.В.

The Problems of Invalid Marriage Recognition

In this article the author deals with the question of recognition of invalid marriages. He is making some proposals for specification of certain definitons and classification of marriages.

Keywords: invalid marriage, serious illness, cautious illness, mental violence, classification of marriages.